

Beszámolók, szemlék, közlemények

Tapasztalataim Anglia legnagyobb tudományos és műszaki könyvtárában *

Ellelmiszertudományi dokumentációs feladatok elvégzése céljából a közelmúltban több mint egy éven át vendég-munkatársként dolgoztam Anglia legnagyobb tudományos és műszaki kölcsönző könyvtárában, a Yorkshire megyei Boston Spa-ban székelő NLL, azaz National Lending Library for Science and Technology-ban. Ezuttal azokról a tapasztalataimról szeretnék vázlatosan beszámolni, amelyeket mint a könyvtár vendége és szolgáltatásainak igénybevevője - tehát nem mint hivatásos könyvtáros - gyűjtöttem, és az ide vonatkozó irodalmi forrásokból merítettem.

Anglia sajtóságos társadalmi berendezkedése következtében aránylag későn, 1954-ben javasolta a brit Advisory Council on Scientific Policy /Tudománypolitikai Tanácsadó Testület/ egy országos jellegű állami tudományos és műszaki kölcsönző könyvtár létesítését. A helyi jellegű tudományos és műszaki könyvtárak nagy része ui. magán- vagy alapítványi tulajdonban áll. A javasolt országos könyvtár feladataul azt tűzték ki, hogy vegye át és a növekvő igénybevételhez képest jelentősen bővítse ki az addig a londoni South Kensington-i Science Museum /Természettudományi Múzeum/ könyvtárának postán bonyolódó kölcsönző szolgálatát. A javaslat alapján a Department of Scientific and Industrial Research /Tudományos és Ipari Kutatási Minisztérium/ utasítást adott 1956-ban az új könyvtár megszervezésére és tervezésére. Irányelvként tűzte ki, hogy a postai kölcsönző szolgálat gyors és hozzáférhető legyen a tudományos és műszaki irodalmat igénylő intézmények és vállalatok számára. Az angliai postai szolgálat tanulmányozása után azért döntöttek úgy, hogy a könyvtárat a yorkshire-megyei Boston Spa-ban ajánlott 60 acre területen helyezik el /ahol földszintes állami épületek álltak rendelkezésre/, mert innen /kb. Anglia földrajzi középpontjából/ egy nap alatt az ország bármelyik részébe eljutnak a postai küldemények.

* A Magyar Kémikusok Egyesületében, A Nyugdíjas Kémikusok Köre 1971. december 6-i ülésén elhangzott beszámoló második része.

Az NLL 1962 augusztusában kezdte meg teljes mértékű tevékenységét. Feladata a világ tudományos és műszaki irodalmának /folyóiratoknak és könyveknek/ begyűjtése, rendelkezésre bocsátása, illetve felhasználásának minden eszközzel való előmozdítása. A folyóiratokat és időszaki kiadványokat nyelvükre való tekintet nélkül egyaránt gyűjtik, ha érdemleges anyagot tartalmaznak. A könyvek közül az angol és orosz irodalmat mindenképpen, az egyéb nyelvű szakkönyvekből pedig csak a fontosabbakat szerzik be. A gyűjtött anyag az alaptudományok és a műszaki tudományok minden ágazatát felöleli, beleértve a mezőgazdaságot, orvostudományt és a társadalomtudományokat is.

Az NLL könyvvállománya 1969-ben több mint 750 000 kötet volt, ebből angol nyelvű 111 000 /gyarapodás kb. havi 1750 kötet/, orosz nyelvű több mint 48 000 /gyarapodás kb. havi 400 kötet/. A könyvtár vállalja továbbá /főként oroszról/ a folyóiratcikkek fordítását is, ez 1969-ben kb. 150 000 cikfordítást jelentett /gyarapodás kb. évi 15 000/. Külön csoportban kezelik az USA kormány szerveinek angol nyelvű kutatási jelentéseit, ez kb. évi 50 000 tétellel gyarapszik.

A folyóiratféleségek száma is évről évre nő, amint ezt az alábbi táblázat mutatja:

Időpont	Rendszeresen érkező folyóiratok száma
1964 december	20 783
1965 december	22 619
1966 december	26 289
1967 december	29 693
1968 december	31 904
1969 december	34 300
1970 december	35 824

A könyvtár összes polcainak hossza 1969-ben kb. 57 km volt.

Az NLL beszámolóiban érdekes adat még, hogy a könyvtári állomány folyamatos, mintegy évi 16-20%-os növekedése mellett az egy tételre eső beszerzési és bekötési költség folyamatosan csökken, amint ez az alábbi adatokból kitűnik:

Év	Beszerzési és kötési költség /font sterling/	Egy tételre eső évi összköltség /font sterling/
1963 - 1964	134 130	0,71
1964 - 1965	133 906	0,52
1965 - 1966	171 270	0,51
1966 - 1967	209 243	0,48
1967 - 1968	264 315	0,49
1968 - 1969	312 855	0,48
1969 - 1970	371 200	0,48

Az NLL különleges feladatköréből következik, hogy tevékenysége sok tekintetben különbözik a főként helyben olvasókat kiszolgáló könyvtárakétól. A könyvtárhoz érkező igénylések minél tökéletesebb kielégítése érdekében URQUART igazgató igyekszik könyvtárát korszerűsíteni, illetve - mint ipari méretű szolgáltató üzemet - ipari jellegű eszközökkel és módszerekkel továbbfejleszteni. A könyvtár tevékenységét és hatékonyságát a teljesített igénylések mutatószámával fejezi ki.

Bár látogatóként - helyben olvasásra vagy a másolatok megrendelése céljából - a hivatalos órák alatt bárki felkeresheti a könyvtárat, a kérések zöme postán vagy telexen érkezik. A kölcsönzési és másolási szolgáltatásokat elvileg csak intézmények* vehetik igénybe, ezek azonban munkatársaiknak meghatalmazást adhatnak a szolgáltatások igénybevitelére.

Az érkező kölcsönzési, illetve fotokópia igénylések száma folyamatosan nő.

Naptári év	Igénylések száma
1962	118 000
1963	233 600
1964	312 700
1965	404 400
1966	521 600
1967	635 500
1968	779 000
1969	928 300
1970	1 080 400

Az NLL büszkén hirdeti, hogy mindent megtesz azért, hogy a postán /és ujabban telexen/ érkező igényléseket még az érkezés napján érdemlegesen elintézzze. Ez azt jelenti, hogy a kért művet postára adja, vagy ha az pillanatnyilag nincs a raktárban, értesíti az igénylőt, hogy annak visszaérkezése mikorra várható. 1970-ben, az ötnapos munkahét minden napján átlag kb. 4000 igénylés érkezett, és azt még aznap valóban el is intézték /kivéve a telexen 15 óra után érkezőket/. 1969-ben az igénylések közül hetenként mintegy 1400 telexen érkezett be.

Mikrofilm évente kb. 100 000 kötetnek megfelelő terjedelemben készül fordításokról és jelentésekről. 1969-ben heti 2000 fotokópia

* Az un. "jövőhágyott kölcsönzők" jegyzékében összesen mintegy 3500 iparvállalat, kutatóintézet, egyetem, kollégium, kórház és nyilvános könyvtár szerepel.

rendelést kaptak; ennek 30%-a tengerentúli országokból érkezett.

1969-ben az igénylések 87%-át, 1970-ben pedig 88,4%-át tudták kielégíteni. Ezenkívül a kérések egy kis részének könyvtárközi kölcsönzés útján sikerült eleget tenni, így az igényléseknek csak 9%-át kellett negatív válasszal visszaküldeniük. Minthogy azonban ez a csekély százalékarány is kb. 100 000 igénylést jelent évente, további erőfeszítéseket tesznek a szolgáltatások javítására.

Ilyen tekintélyes számú igénylés lebonyolítására egyszerűsített ügyintézési technikával és félig automatizált gépesítéssel működik a könyvtár mint "szolgáltató üzem". A kölcsönzők jóváhagyott jegyzékébe felvett intézmények mérsékelt díj fejében vásárolt, nyomtatott úrlapokon küldik be igényeiket. 1970-ben vezették be azt az egyszerűsítést, hogy ugyanazon az úrlapon igényelhető az eredeti dokumentum és a fotokópia is. Az úrlapon a megrendelő feltüntetheti, hogy az eredeti dokumentumra vagy fotokópiára tart-e igényt, de a választást a könyvtár adott lehetőségeire is bízhatja. Ha az igénylésre csak negatív választ tud adni, ingyen ad új úrlapot, vagyis visszatéríti a befizetett díjat.

A napi posta elosztása után az igénylőlapokat gépesített továbbító-rendszer juttatja el közvetlenül azokhoz a könyvtári alkalmazottakhoz, akik a kért mű raktári helye közelében teljesítenek szolgálatot. Így a dolgozókat megkímélik a fölösleges járkálástól, s egyúttal meggyorsítják munkájukat is. A miniatűr drótkötélpályára emlékeztető továbbító-rendszer peremes tálcákból áll, ezeket kb. 500 m hosszú láncpályára függesztett tartók viszik el a könyvtár minden olyan helyiségébe, ahol a könyvek és folyóiratok kölcsönzése vagy szétküldése folyik. A tálcák tartószerkezete úgy állítható be, hogy a rendeltetési helyhez érve a tálca hossz tengelye körül elfordulva kibillen és a benne elhelyezett úrlapokat, iratokat, könyveket, folyóiratokat a megfelelő asztalra vagy kerekkel ellátott szállító kocsihoz ömleszteti. Ilyen módon az igénylőlapok és a visszaküldött, illetve a kikölcsönzendő dokumentumok egyaránt gyorsan jutnak el rendeltetési helyükre /a könyvespolcokhoz, a kölcsönzésnyilvántartóba, a csomagolóba vagy a postázóba/.

A gyors kikeresés és visszahelyezés érdekében a könyveket a könyv címének első szava, a folyóiratokat pedig hivatalos címük szerinti betűrendben tárolják.

A könyvtár hatékonyságának /tehát a pozitívan teljesített igénylések százalékos arányának/ növelése végett a könyvtár 1970-ben a következő intézkedéseket tette:

felülvizsgálta az igénylések adatait abból a szempontból, milyen folyóiratok kötetait kellene visszamenőleg beszereznie;

felülvizsgálta továbbá az összes ismert kurrens folyóiratok rendelési adatait, hogy nem maradtak-e ki olyan folyóiratok, amelyek tudományos szempontból értékes adatokat tartalmaznak;

igyekezett rövidíteni az időszaki kiadványok megjelenése és az NLL-be érkezése közötti időt;

végül megrendelte egy amerikai intézménynél az USA egyetemi doktori értekezéseiről eddig készült és a jövőben készülő összes mikrofilmet.

A könyvtárba személyesen érkező látogatók az olvasóterem szabadpolcain a legfontosabb szakkönyveket és referáló folyóiratokat könnyen megtalálhatják, vagy helybenolvasásra bármilyen meglévő könyvet vagy folyóiratot kikérhetnek. A hosszabb kutatást igénylő feladatokhoz engedéllyel a belső munkatársak külön könyvtára is használható. Itt ugyancsak szabadpolcokon az informatika szakirodalma, rendkívül gazdag szótárgyűjtemény, folyóirat- és könyvkiadói jegyzékek állnak rendelkezésre.

A könyvtár és a szakirodalom felhasználásáról rövid tájékoztató tanfolyamokat is tartanak. Eleinte csak az egyetemet végzett kutatók számára rendeztek ilyen tanfolyamokat. Kitűnt azonban, hogy tulnyomó részüknek fogalma sincs, hogyan kell adott esetben a szakirodalmat megközelíteni. Ezért kiszélesítették a tanfolyamok körét, és ezenkívül az egyetemeken is elősegítették különféle tanfolyamok rendezését a hallgatók, az egyetemi oktatók és az egyetemi könyvtári személyzet számára, továbbá a nagyobb nyilvános könyvtárak személyzete részére is.

A jó munkaszervezést mutatja, hogy mindezt a széles körű tevékenységet jelenleg mintegy 230 főnyi munkatárs és 50 főnyi technikai személyzet bonyolítja le. Az 1962 óta használt földszintes épületcsoportot egy 1972 nyarára elkészülő új, korszerű, négyszintes épület-tömbbel egészítik ki, amelyhez 1973 folyamán egy újabb tömb fog csatlakozni. Ez lehetővé fogja tenni az NLL tevékenységének további bővítését is.

/Finály István/

A szerk. megjegyzése:

Az NLL funkciójában további fejlődés várható, mivel British Library néven központi könyvtárak létrehozását tervezik: a British Museum Library-ből és a National Reference Library of Science and Invention-ből /Országos Természettudományi és Találmányi Referenz Könyvtár/ egy központi referenz könyvtár lesz; ezt a British Museum közelében egy új épületben helyezik el; a National Central Library /Országos Központi Könyvtár/ és az NLL Boston Spa-ban /Yorkshire/ központi kölcsönző könyvtárrá egyesül.

/The British Library. Presented to Parliament by the Paymaster-General by Command of Her Majesty, January 1971. London, Her Majesty's Stationery Office 7 p./

